В. Вакульчук, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Авторські права при виготовленні відеоконтенту

Сучасна епоха цифрових технологій вносить свої корективи в усі сфери життя суспільства, збільшуючи насамперед і кількість об'єктів та суб'єктів авторського права, і розширюючи межі дії законодавства щодо них. Нині актуальним є питання захисту авторського права на відео, яке охоплює різноманітні види людської діяльності від створення повнометражного фільму до коротких любительських відеороликів, розміщених у соціальних мережах. І режисер фільмів, і блогер, який створює контент для YouTube, має право на захист результатів своєї творчої праці від незаконного копіювання, розповсюдження тощо. На жаль, незаконне використання чужого відеоконтенту є повсюдним явищем. Важливо розуміти взаємозв'язок між інтернетом і авторським правом, оскільки більшість сучасного контенту створюється і поширюється онлайн.

Сучасними творами авторського права є літературні, усні, музичні, аудіовізуальні твори, твори образотворчого мистецтва, фотографічні твори, комп'ютерні програми, твори архітектури, містобудування та багато ін.[32]. Варто знати, що авторське право виникає автоматично з моменту створення твору, тобто автор одразу стає повноправним власником прав на свою роботу, тому, щоб отримати захист, не потрібно реєструвати свій твір. Однак все ж таки рекомендується фіксувати дату створення твору та зберігати всі матеріали, котрі підтверджують авторство. Цей принцип отримав назву «презумпція авторства», він закріплений у міжнародних угодах. Мета – допомогти творцям зосередитись на творчості, а не на бюрократії.

Попри факт автоматичного виникнення авторського права, існує офіційна реєстрація авторських прав, що є найефективнішим доказом їхнього існування.

Авторське право має декілька складових, з яких умовно можна виокремити дві великі та принципово різні групи: особисті авторські права і майнові права. Особисті авторські права належать до нематеріальних аспектів творчості. Вони визнають авторство та захищають особистий зв'язок між автором та його твором, зокрема, право на ім'я та право на захист цілісності роботи. Ці права нерозривно пов'язані з особистістю творця. Їх не можна продавати, дарувати чи передавати іншій особі. Охороняються особисті немайнові авторські права безстроково.

Майнові права – це права на матеріальний об'єкт, створений у результаті творчої діяльності людини. Це саме ті права, які дозволяють заробляти на своїй творчості. Ці права включають відтворення, поширення, публічний показ, адаптацію і переклад іншими мовами твору і залежать від бажання автора дозволити чи заборонити іншим особам створення копій твору (відтворення), продаж, оренду, прокат копій (розповсюдження), показ відео в кінотеатрі, виконання пісні автора на концерті, трансляцію кліпу по телебаченню (публічний показ), створення похідних творів (переробка, адаптація, ремікси)[33]. Для онлайн-творців найактуальнішим правом є публікація в інтернеті, що дає контроль над розміщенням контенту на сайтах, у соцмережах, на YouTube. Охорона майнових авторських прав в Україні триває все життя автора та 70 років після його смерті.

Базові принципи авторського права є універсальними, але з огляду на специфіку різних видів творчості, існують і відповідні конкретні засоби їх захисту. Авторське право на відеоконтент та YouTube-канали. Чинне законодавство України тлумачить відео як аудіовізуальний твір – результат творчої діяльності, який підпадає під захист

[32] О. Зав'язун. Що варто знати кожному митцю про авторське право? URL: https://www.juscutum.com/news/shcho-varto-znati-kozhnomu-mitcyu-pro-avtorske-pravo

[33] Які є види авторських прав. URL: https://polikarpov.legal/blogposts/yaki-e-vidi-avtorskih-prav/

авторського права. Таким чином, відео – це твір, що складається з зафіксованих на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці, цифровому носії тощо) рухомих зображень, зі звуком чи без нього, і який може бути сприйнятий виключно за допомогою екрана[34]. Закон України «Про авторське право і суміжні права» надає таке визначення аудіовізуального твору: «аудіовізуальний твір – твір у вигляді послідовності епізодів або кадрів зі звуком або без нього, поєднаних між собою цілісним творчим задумом, доступний для сприйняття за допомогою відповідних технічних засобів на певному виді екрана (кіно-, телеекрана тощо), на якому така послідовність кадрів утворює рухоме зображення»[35]. Отже, будь-яке відео (фільм, відеокліпи, відеоблоги, відео для соціальних мереж, анімація, відеоігри, трансляції вебінарів і лекції як онлайн, так і в записі) є аудіовізуальними творами – об'єктами авторського права. Автором аудіовізуального твору вважається особа, «яка здійснила творчий внесок у його створення»[36]. Авторами аудіовізуального твору (відео) є режисер-постановник, автор (автори) сценарію для відео, художник-постановник, оператор-постановник, автор музики (композитор) та інші особи, наприклад, людина, яка здійснила свій творчий внесок у створення відео – автор спецефектів, монтажер. Відеоблогер є одноосібним автором відео, адже самостійно виконує всі перелічені вище функції і має права, передбачені законом, у тому числі особисті немайнові права на свій твір.

Отже, відео – це аудіовізуальний твір, який містить у собі декілька елементів: сценарій (літературний твір), режисерську та операторську роботу, гру акторів, графіку та дизайн (твори образотворчого мистецтва), музичний супровід. Власник прав на все відео як єдине ціле (зазвичай це продюсер або студія) повинен отримати права від авторів усіх цих складових. Для

YouTube-блогерів, які зазвичай є і сценаристами, і режисерами, і виконавцями в одній особі, ситуація простіша.

Утім, варто пам'ятати і про деякі ризики, зокрема такі:

1. Музичний супровід: заборона на використання чужої музики без дозволу. Вихід: музика з фонотеки YouTube або треки, на які автор відео придбав відповідну ліцензію.

2. Content ID – автоматизований помічник автора відео. Система

Content ID виявляє збіги з контентом, захищеним авторським правом. Якщо він виявляє збіг, для відео зі збігом створюється заявка в системі Content ID (генерується автоматично). Заявка може призвести до блокування перегляду відео, монетизації відео через показ у ньому реклами (дохід іноді може розподілятися між власником авторських прав і користувачем, який завантажив спірний ролик), відстежування статистики переглядів відео.

3. Захист бренду каналу: хоча відео захищені авторським правом автоматично, назва каналу, його логотип, унікальна заставка та інші елементи бренду потребують захисту від копіювання та створення каналів-клонів, тому їх варто зареєструвати як торговельну марку.

Одним з актуальних питань інформаційно-бібліотечної діяльності є авторське право в бібліотечній сфері. Установи, які створюють відеоконтент (віртуальні екскурсії, буктрейлери, лекції, вебінари тощо), стикаються зі схожими проблемами, переліченими вище. Найпоширенішим порушенням є використання популярної музики як супроводу відео. Помилковою є думка, що некомерційним організаціям (якими є і бібліотеки), можна не зважати на авторське право і вільно використовувати будь-який музичний супровід до своїх відеороликів. Насправді алгоритми YouTube (Content ID) заблокують відео або передадуть дохід від реклами правовласнику, незалежно від статусу установи. Вирішити проблему можна за допомогою відкритих ліцензій насамперед Creative Commons або

[34] Авторське право на відео. URL: https://polikarpov.legal/blogposts/avtorske-pravo-na-video/

[35] Закон України «Про авторське право і суміжна права». Розділ I. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

[36] Авторське право на відео. URL: https://polikarpov.legal/blogposts/avtorske-pravo-na-video/

бібліотеки YouTube Audio Library. Ліцензії Creative Commons пропонують гнучкий і зручний підхід до використання об'єктів авторського права у цифровому середовищі. Низка українських творців відеоконтенту активно практикує вільне поширення своїх творів в інтернеті, прагнучи самостійно визначати міру захисту своїх творів і умови їх використання. Ліцензії Creative Commons вже діють у правовому полі України. YouTube Audio Library – це сховище безкоштовної музики і звукових ефектів, котрі користувачі платформи можуть застосовувати у своїх відео без ризику порушити авторські права.

Наступна проблема пов'язана з використанням творів образотворчого мистецтва і книг. Фотофіксація експонатів мистецтва для відео потребує узгодження з митцем або його спадкоємцями. В іншому випадку (якщо, наприклад, демонструється картина, на яку ще діє авторське право) це може вважатися створенням похідного твору, на який розповсюджується авторське право на здійснений переклад, адаптацію, аранжування або іншу переробку твору. Автор похідного твору має право контролювати його використання. Збереження балансу між правами авторів оригінального та похідного твору створює сприятливе середовище для творчості, захищаючи одночасно інтереси всіх сторін[37].

Проблемним може виявитися включення до створюваного відеоконтенту «сирітських творів», тобто творів, автори яких невідомі або їх неможливо знайти. У цьому випадку необхідно спиратися на Закон України «Про авторське право і суміжні права» (ст. 29), яким вводиться механізм роботи з такими творами. Законом дозволяється «використання сирітських творів бібліотеками, музеями з відкритим доступом для відвідувачів, архівами або організаціями із збереження фондів аудіо-, відеозаписів способами відтворення з метою оцифрування, індексації, каталогізації, збереження або відновлення копії після вжиття заходів із ідентифікації та належного розшуку авторів, інших суб'єктів авторського права, що не призвели до ідентифікації відповідних суб'єктів авторського права або віднайдення ідентифікованих суб'єктів»[38].

Щоб уникнути згаданих проблем і не стати порушником, установам необхідно знати механізми захисту, наприклад, спираючись на Safe Harbor – юридичний принцип, який звільняє компанію (заклад, установу) від відповідальності за порушення авторських прав і допомагає мінімізувати ризик правових наслідків за умови дотримання певних умов. Отже, перед публікацією відео установі варто застосувати алгоритм перевірки за такою загальною схемою: дізнатися, чи минуло 70 років від часу смерті останнього співавтора; визначити джерело музики (найкраще, якщо це буде бібліотека YouTube); отримати згоду присутніх у кадрі – лектора або слухачів; упевнитися, що в титрах чи описі вказані імена всіх авторів і назви творів.

Ще один елемент захисту – «правильний» дисклеймер, який може стати важливим кроком для підтвердження доброчесності установи, яка виготовила і розмістила відеоконтент. Варто пам'ятати, що наявність тексту в описі на кшталт: «Це відео створено виключно з некомерційною освітньою та культурно-просвітницькою метою…» не звільняє від відповідальності, але доводить відсутність злого наміру. Найкращий спосіб захистити себе – чітко зазначити наявні ліцензії. Великі бібліотечні установи, зокрема Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського у своїх офіційних відео використовують посилання на те, що контент базується на їхніх фондах.

Простим, але дієвим засобом захисту авторського права на відео є знак охорони авторського права – копірайт – © та інформація про автора (авторів) чи правовласника. Цей знак підтверджує, що відео захищене авторським

[37] Що таке похідні твори та як вони захищаються законодавством? URL: https://www.hsa.org.ua/blog/shho-take-poxidni-tvori-ta-iak-voni-zaxishhaiutsia-zakonodavstvom

[38] Закон України «Про авторське право і суміжна права». Розділ II. Ст. 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text

правом і його несанкціоноване використання заборонено.

Зазначимо, що Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ст. 22 надає перелік випадків вільного використання творів, тобто без дозволу суб'єктів авторського права: 1) безоплатно, без зазначення імені автора і джерела запозичення і 2) безоплатно, але з зазначенням імені автора та джерела запозичення. У першому випадку допускається відтворення твору у зв'язку з ремонтом обладнання, перевірку функціонування якого неможливо здійснити без використання твору; відтворення твору у вигляді макета, креслення або плану будівлі чи іншої капітальної споруди з метою реконструкції; відтворення творів для забезпечення судового, адміністративного, кримінального провадження, забезпечення діяльності органів законодавчої, виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, вчинення нотаріальних дій; публічне виконання музичних творів під час офіційних або релігійних церемоній тощо. Такі дії допускаються за умови, якщо відтворення творів та його обсяг відповідають визначеній меті.

Без дозволу суб'єктів авторського права і безоплатно, але із зазначенням імені автора та джерела запозичення, допускається: «використання цитат, включно з їх перекладом з інших мов із правомірно опублікованих творів, у тому числі статей з газет і журналів у формі оглядів преси, якщо це зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються, із семантичним або графічним виділенням меж цитати; відтворення, у тому числі в електронній (цифровій) формі, інтерактивне надання доступу до правомірно опублікованих статей та інших невеликих за обсягом творів, уривків з письмових творів, творів образотворчого мистецтва, фотографічних творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій у виданнях, програмах організацій мовлення, звукозаписах чи відеозаписах для забезпечення та реалізації освітнього процесу або з метою наукових досліджень, якщо такі дії не мають самостійного економічного значення в обсязі, що відповідає визначеній меті тощо»[39]. Отже, ст.22 дозволяє використання творів без дозволу автора в певних обсягах для некомерційних цілей (цитування, ілюстрації в навчальних цілях). Вичерпний перелік випадків вільного використання творів зазначений у ст. 22–28 цього Закону.

Таким чином, авторське право є важливим інструментом захисту творів митця (автора). І хоча авторське право на твори виникає автоматично при їх створенні, авторам рекомендується здійснювати реєстрацію своїх творів для доведення авторства у спірних ситуаціях.

[39] Закон України «Про авторське право і суміжні права» . Розділ II. Стаття 22. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20/ed20260731#Text